

Pôsobnosť UNHCR v oblasti ochrany environmentálne vysídlených osôb UNHCR's competence in the field of protection of environmentally displaced persons

Mgr. Laura Gazdagová

**Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Ústav medzinárodného
a európskeho práva**

Anotácia

Článok si kladie za cieľ objasnenie medzinárodnoprávnej terminológie, ochrany environmentálne vysídlených osôb a úloh UNHCR v reakcii na dôsledky klimatických zmien. Ide o tému, ktorá nie je predmetom skúmania širokej právnickej verejnosti, ale je skôr okrajovým záujmom odborníkov na súčasné trendy v oblasti utečeneckého práva. Taktiež nosným základom článku je aj vymedzenie a zaradenie pojmu environmentálneho utečenca, jeho postavenia a vnímania v rámci medzinárodnoprávnej úpravy.

Annotation

The article aims to clarify international legal terminology, the protection of environmentally displaced persons, and UNHCR's role in responding to the impacts of climate change. This is a topic that is not under scrutiny by the legal community at large, but rather is of marginal interest to scholars on current trends in refugee law. Also, the supporting basis of the article is the definition and classification of the term environmental refugee, its status and perception within the framework of international law.

Kľúčové slová

Environmentálne vysídlená osoba, klimatický utečenec, klimatické zmeny, UNHCR, prírodné katastrofy, medzinárodnoprávna ochrana, migrant

Key words

Environmentally displaced person, climate refugee, climate change, UNHCR, natural disasters, international legal protection, migrant

Úvod

Štáty vytvorili Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov (ďalej aj ako „UNHCR“) v roku 1951 so špecifickým mandátom, a tým je ochrana utečencov. V posledných rokoch sa v súvislosti klimatickými zmenami a ich ničivými dôsledkami rozprúdila nadnárodná diskusia o potrebe vytvorenia právneho základu pre definíciu klimatického utečenca a mechanizmu jeho ochrany. Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov momentálne nedisponuje špecifickým mandátom na tzv. „klimatické vysídľovanie“ avšak, aj napriek tomu poskytuje pomocnú ruku ľuďom žijúcim na miestach, kde klimatické zmeny zanechali svoje katastrofálne následky. Vzhľadom na zvyšujúcu sa dôležitosť problematiky v rámci klimatických zmien množstvo štátov a organizácií vyzýva na vytvorenie nového medzinárodného

dohovoru, ktorý by komplexne riešil otázky ohľadne ochrany a právneho postavenia environmentálne vysídlených osôb.

I. Environmentálne vysídlené osoby alebo environmentálni utečenci?

Proces zmeny klímy (jednotné číslo) a sprevádzajúce početné prírodné katastrofy so všetkou istotou zvyšujú rozsah a zložitosť ľudskej mobility a vysídľovania. Doteraz sa medzinárodné spoločenské predovšetkým zameriavali na vedecké aspekty zmeny klímy pričom hlavným cieľom musí byť aj preštudovanie a pochopenie prebiehajúcich procesov jej zmeny, vzhľadom na humanitárne aspekty. Zároveň je potrebné preskúmať a zabezpečiť zmiernenie dopadu na ľudstvo či ľudskú činnosť. Klimatické zmeny však vzhľadom na ich doterajší vývin s veľkou pravdepodobnosťou spôsobia novú škálu humanitárnych problémov a výziev, ako aj prehĺbenie problematiky osôb vysídlených z dôvodu klimatických zmien. Zmena klímy (jednotné číslo) sa považuje za charakteristickú krízu našej doby a vysídľovanie v dôsledku katastrof, ktoré spôsobuje je jedným z jej najničivejších dôsledkov.^[1] Osoby vysídlené z environmentálnych dôvodov sa nachádzajú v prvej línii klimatickej krízy. Mnohí z nich žijú v „horúcich klimatických bodoch“, kde zvyčajne nemajú dostatok zdrojov na prispôsobenie sa čoraz nepriaznivejšiemu prostrediu. Klimatické zmeny by sme mohli definovať ako prirodzené, ale najmä antropogénne zmeny klímy a trvalé zmeny priemerných podmienok počasia, ktoré určuje miestne, regionálne a globálne podnebie na Zemi.

Na účely tohto článku je dôležité rozlišovať medzi pojmami zmeny klímy (množné číslo) a zmena klímy (jednotné číslo). Termín „zmeny klímy“ sa v minulosti používal pre všetky zmeny súvisiace s klímou. V súčasnosti podľa Medzivládneho panelu OSN pre zmenu klímy^[2] (ďalej aj ako „IPCC“, 1996) sa takto nazývajú už len zmeny klímy prirodzeného charakteru, teda spôsobené zmenami slnečnej aktivity a inými astronomickými faktormi, sopečnými erupciami, zmenami cirkulácie oceánov a podobne. Termín „zmena klímy“ predstavuje len tú časť zo všetkých zmien klímy, ktorú spôsobuje človek svojou činnosťou, a to najmä zmenou skleníkového efektu atmosféry prostredníctvom emisných skleníkových plynov, aerosólmi či zmenou využívania krajiny.^[3] Klimatické zmeny okrem iného ohrozujú v prvom rade naše zdravie a potravinovú bezpečnosť, a to predovšetkým v krajinách kontinentu Afriky a Ázie, ktoré sú domovom najväčšej populácie mladých ľudí na svete. Ako sa uvádza v Programe OSN pre životné prostredie (UNEP), globálne oteplenie o 2 °C by vystavilo viac ako polovicu afrického obyvateľstva riziku podvýživy. Svetová zdravotnícka organizácia varovala, že zdravie miliónov ľudí by mohlo byť ohrozené predovšetkým zvýšeným výskytom malárie, chorôb prenášaných vodou a podvýživou. To ovplyvní aj migráciu ľudí s predpokladaným nárastom počtu osôb utekajúcich v dôsledku klímy.

Krajiny na Parížskej klimatickej konferencii v roku 2015 vyzvali Varšavský medzinárodný mechanizmus pre straty a škody, aby pripravil odporúčania na riešenie vysídľovania spôsobeného zmenou klímy, čo vyvolalo medzinárodnoprávne povedomie o potrebe riešenia problematiky klimatického vysídľovania.^[4] Po prvýkrát sa hlavy štátov a predsedovia vlád stretli 19. septembra 2016 na celosvetovej úrovni v New Yorku v rámci Valného zhromaždenia OSN o otázkach súvisiacich s migráciou a utečencami. Predstavitelia deklarovali odkaz, že otázky migrácie a utečencov sa stali hlavnými témami medzinárodnej agendy. Prijatím Newyorskej deklarácie o utečencoch a migrantoch členské štáty OSN vyjadrili potrebu komplexného prístupu k mobilite ľudí a posilnenej spolupráce na celosvetovej úrovni.^[5] Logickým dôsledkom vyššie spomínaných udalostí bolo zahrnutie medzinárodného

vysídľovania v súvislosti so zmenou klímy do Globálneho paktu o utečencoch (2018) a Globálneho paktu o bezpečnej, riadenej a pravidelnej migrácii, známeho aj ako Marrakéšsky pakt o migrácii z roku 2018. Predpoklad, že všetky osoby postihnuté zmenou klímy a nútené migrovať by mali byť označené za utečencov, je však dosť problematický.

Zhodujujú sa názory právnej spoločnosti zastávajú názor, že všetky osoby vysídlené v dôsledku klimatických zmien si zaslúžia najvyššiu formu ochrany podľa práva, ale nie nevyhnutne podľa utečeneckého práva. Na podporu tohto názoru je v prvom rade potrebné vysvetliť nesprávne pomenovanie klimatických utečencov alebo environmentálnych utečencov. Ako už bolo vyššie naznačené, pojem „environmentálny utečenec“ alebo „klimatický utečenec“ nie je z hľadiska medzinárodného práva právnym pojmom. Tento názor zastáva aj Sadako Ogata, bývalá Vysoká komisárka OSN pre utečencov a vedci ako Gaim Kibreab, ktorí deklarujú, že klimatickí utečenci v skutočnosti nie sú utečencami podľa noriem ženevského práva, a to konkrétne Dohovoru z roku 1951 o právnom postavení utečencoch.^{[6] [7]} Podľa článku 1A predmetného Dohovoru o utečencoch sa za utečenca považuje len osoba, ktorá prekročí medzinárodné hranice z dôvodu **opodstatneného strachu z prenasledovania** na základe rasy, náboženstva, národnosti, členstva v spoločenskej alebo politickej organizácii. Keďže environmentálni utečenci nespĺňajú toto kritérium, nie sú utečencami *stricto sensu*. Samotný termín environmentálny utečenec, alebo pojem klimatického utečenca, pôvodne spopularizoval Lester Brown z Worldwatch Institute v 70. rokoch, ale celosvetového uznania sa mu dostalo v roku 1985, keď ho Essam El Hinnawi použil v publikácii Programu OSN pre životné prostredie (tiež známe pod pojmom „UNEP“). Hinnawiho definícia environmentálneho utečenca je jednou z najpopulárnejších definícií. Neurčuje, či ide o vnútorný alebo medzinárodný pohyb, ale zahŕňa oba typy presídlenia. El-Hinnawi vo svojej správe opísal tri hlavné typy environmentálnych utečencov, a to:

- tých, ktorí sú dočasne premiestnení v dôsledku katastrof, či už prírodného alebo antropogénneho pôvodu;
- tí, ktorí sú trvalo vysídlení v dôsledku drastických environmentálnych zmien, ako je napríklad výstavba priehrad,
- a tí, ktorí migrujú na základe postupného zhoršovania environmentálnych podmienok.^[8]

V súvislosti s danou problematikou existuje mnoho názorov a myšlienok na riešenie problému a subsumácie pojmu klimatického utečenca pod právnu normu Dohovoru z roku 1951. Jedným z riešení sa zdá byť situácia, ktorá vychádza z kombinácie nebezpečenstva vyplývajúcich z klimatických zmien a ozbrojených konfliktov. Napríklad ozbrojený konflikt, ktorý vznikol v dôsledku zmeny klímy, kde štát nedokáže ochrániť jednotlivcov, alebo situácia narušenia životného prostredia spôsobená štátom alebo jeho orgánmi ohrozuje bezpečnosť jednotlivcov. Na tieto situácie sa vzťahuje „dynamika súvislostí“ alebo „dynamický nexus“, ale v prípade neexistencie takejto súvislosti by utečenci neboli chránení podľa Dohovoru o utečencoch, nakoľko absentuje prvok prenasledovania. Príkladom na takúto situáciu by mohla byť Sýria, kde okrem ničivých ozbrojených konfliktov silne vyčíňajú dôsledky klimatických zmien. V teórii práva Európskej únie sa objavuje aj blízky pojem environmentálny migrant, avšak ani tento pojem nebol v prameňoch práva Európskej Únie definovaný ani zakotvený.^[9] Vhodnejším pojmom na pomenovanie osôb sťahujúcich sa v dôsledku nepriaznivých podmienok, vyvolaných

z dôvodu klimatických zmien sa javí pomenovanie **environmentálne vysídlená osoba** alebo **osoba vysídlená z dôvodu klimatických zmien**.

Čiastkovú záväznú medzinárodnoprávnu úpravu v smere ochrany práv osôb vysídlených z dôvodu klimatických zmien je možné nájsť v Rámcovom dohovore o zmene klímy z roku 1992^[10] a na neho nadväzujúcej Parížskej dohode^[11], ktoré sa formovali a vznikali pod gesciou Organizácie Spojených národov. Podľa článku 4 ods.1 pís.b) Rámcového dohovoru o zmene klímy sa štáty zaviazali: *„...formulovať, realizovať, publikovať a pravidelne aktualizovať národné programy a tam, kde je to vhodné, aj regionálne programy obsahujúce opatrenia na zmiernenie zmeny klímy riešením antropogénnych emisií zo zdrojov a záchytov všetkých skleníkových plynov, ktoré nie sú riadené Montrealským protokolom, ako aj opatrenia, ktoré umožnia primeranú adaptáciu na zmenu klímy...“* Podľa výkladu predmetného článku, je možné pripísať záväzok štátom, reagovať danými opatreniami aj na situácie vysídlenia osôb v dôsledku zmeny klímy. Uvedený názor, a s tým súvisiacu relevanciu medzinárodnoprávnej úpravy v oblasti klimatických zmien pre ochranu vysídlených osôb v súvislosti so zmenou klímy potvrdzuje aj zriadenie takzvanej Pracovnej skupiny pre vysídlenie na 21. konferencii zmluvných strán Rámcového dohovoru o zmene klímy.

I.I. Prípád Ioane Teitiota vs. Nový Zéland

V nadväznosti na problematiku pojmu klimatického utečenca je dobrým príkladom aj známy prípad Ioane Teitiota. Ioane Teitiota, ako občan Kirabati, požiadal novozélandskú vládu o azyl v roku 2013. O dva roky neskôr Nový Zéland Teitiotovu žiadosť o ochranu zamietol. Občan Kiribati sa odvolal proti zamietnutiu priznania postavenia utečenca na novozélandskom najvyššom súde. Odvolateľ tvrdil, že dôsledky klimatických zmien na Kirabati, konkrétne zvyšovanie hladiny oceánov a zhoršovanie životného prostredia, nútia občanov opustiť ostrov. Najvyšší súd konštatoval, že vplyvy klimatických zmien na Kirabati nespĺňajú podmienky na priznanie postavenia utečenca, pretože žiadateľ nebol vystavený prenasledovaniu, ktoré sa vyžaduje podľa Dohovoru o právnom postavení utečencov z roku 1951. Okrem toho, že daný súd konštatoval neexistenciu vážnej ujmy, alebo vážneho porušenia ľudských práv v prípade, že by sa sťažovateľ mal vrátiť na Kirabati, vyjadril aj obavy z rozšírenia rozsahu pôsobnosti Dohovoru o právnom postavení utečencov z roku 1951 a **otvorenia dverí miliónom ľudí, ktorí čelia ťažkostiam v dôsledku klimatických zmien**. Počet obyvateľov hlavného mesta Kiribati, Južnej Tarawy, kde Teitiota žije, vzrástol z 1 641 stálych obyvateľov v roku 1947 na takmer 50 000 v roku 2010.^[12] Dôvodom je najmä stúpajúca hladina oceánu, ktorá spôsobila, že okolité ostrovy sa stali neobývatelnými. Podľa Teitiotoveho stanoviska jeho bydlisko už nemá dostatok zdrojov pitnej vody a v priebehu desiatich až pätnástich rokov preto bude musieť ostrov opustiť, vzhľadom na stúpajúcu hladinu oceánu. Podľa OSN je pravdepodobné, že bez „masívneho medzinárodného zásahu“ vystavia klimatické zmeny tisíce ľudí drsným a neľudským podmienkam.

Výbor OSN pre ľudské práva v tomto prípade akceptoval predložené dôkazy odborníkov, že stúpajúca hladina mora a rýchly rast populácie na Kiribati ohrozili dodávky pitnej vody do takej miery, že 60 % obyvateľstva získava čerstvú vodu výlučne z prídellových zásob. Okrem toho Výbor OSN pre ľudské práva uznal dôveryhodnosť argumentu navrhovateľa, že živobytie mnohých obyvateľov závisí od samozásobiteľského poľnohospodárstva, ktoré sa výrazne sťažilo v dôsledku stúpajúcej hladiny mora.^[13] Výbor však rozhodol, že hoci môže byť pre obyvateľov prístup k pitnej vode a pestovanie plodín ťažké, nie je to nemožné, a preto jeho deportácia na Kiribati neporušuje článok 6

Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach^[14]. Výbor v tomto prípade tiež odmietol argumentáciu sťažovateľa, že jeho právo na život bolo porušené v dôsledku zvýšeného násilia spôsobeného preľudnením, pretože ohrozenie života podľa článku 6 musí byť „osobné“ a všeobecná situácia násilia nepostačuje. Výbor OSN pre ľudské práva zistil, že žiadateľ nikdy nebol osobne ohrozený alebo zapojený do prípadov násilia. Hoci Výbor výslovne uznal, že náhle aj pomaly nastupujúce udalosti spôsobené zmenou klímy vytvárajú reálne riziko, že Kiribati môže byť úplne zatopené, čo môže viesť k rozsiahlemu vysídleniu obyvateľstva, odmietol, že by toto riziko bolo „bezprostredné“, ako sa vyžaduje na to, aby došlo k porušeniu spomínaného článku 6. Výbor OSN pre ľudské práva vzal na vedomie existujúce úsilie kiribatskej vlády o riešenie zmeny klímy prostredníctvom národného akčného programu adaptácie a zdôraznil, že Kiribati a medzinárodnému spoločenstvu OSN zostáva ešte čas na intervenčné opatrenia proti dôsledkom zmeny klímy.

Hoci Teitiota neuspel, rozhodnutie bolo aj napriek tomu prelomové, pretože Výbor OSN pre ľudské práva uznal, že štáty majú povinnosť násilne nevracaať jednotlivcov na miesta, kde klimatické zmeny predstavujú reálne riziko pre ich právo na život. V dôsledku toho predstavuje významný rozhodovací vývoj v oblasti ochrany klimatických utečencov podľa medzinárodného práva v oblasti ľudských práv. Je však dôležité poukázať na to, že toto rozhodnutie udáva vysokú hranicu potrebnú na preukázanie porušenia predmetného článku 6. Kiribati je už dlho považované za obzvlášť náchylné na zmenu klímy. Ak teda dôsledky zmeny klímy na Kiribati nespĺňajú tento prah, je ťažké si predstaviť, aká situácia by ho spĺňala. Záverom možno konštatovať, že hoci prah stanovený v článku 6 zostáva vysoký, toto rozhodnutie slúži ako varovanie pre štáty, že pri posudzovaní žiadostí o azyl a utečencov musia brať do úvahy účinky zmeny klímy. Bude zaujímavé sledovať, ako sa s týmito žiadosťami budú štáty vyrovnávať v budúcnosti.

II. Pôsobnosť UNHCR v oblasti klimatických zmien a environmentálneho vysídľovania

Vzhľadom na zvyšujúcu sa mobilitu ľudí v dôsledku klimatických zmien, Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov postupom času začal reagovať na problematiku environmentálneho vysídľovania. UNHCR prejavil potrebu angažovať sa v problematike klimatických zmien v roku 2007 na výročnom zasadnutí Výkonného výboru UNHCR. Vtedajší Vysoký komisár OSN pre utečencov Antonio Guterres začal svoj príhovor zdôrazňujúc, že hnacie sily vysídľovania sa zmenili.^[15] Uvedol, že takmer každý model dlhodobých účinkov klimatických zmien predpovedá pokračujúce rozširovanie púští v dôsledku čoho sa niektoré časti zeme stanú neobývatelnými a nebezpečnými pre život. Dodal, že o každý centimeter o ktorý sa zvýši hladina mora sa presťahuje o jeden milión ľudí viac. V jeho príhovore spomínal najmä dôležitosť zaoberania sa problematikou klimatických zmien v súvislosti s násilným vysídlením osôb v dôsledku prírodných katastrof. Urobil tak preto, lebo podľa slov zamestnanca Úradu UNHCR Antonio Guterres niesol silné presvedčenie, že zmena klímy je nový jav, ktorým sa treba podrobne zaoberať.^[16]

Pojem environmentálneho alebo klimatického utečenca, ako už bolo vyššie spomínané, UNHCR priamo neschvaľuje. Namiesto toho používa termín „osoby vysídlené v súvislosti so zmenou klímy“ alebo „environmentálne vysídlené osoby“.^[17] Vďaka skúsenostiam s poskytovaním humanitárnej pomoci environmentálne vysídleným osobám, sa UNHCR začal v danej oblasti čoraz viac angažovať. Ako príklad je možné uviesť zásahy po ničivej tsunami v Indickom oceáne v roku 2004, po zemetrasení v roku 2005 a záplavách v roku 2010 v Pakistane a po cyklóne Nargis v Mjanmarsku.^[18] Úrad Vysokého komisára

OSN pre utečencov momentálne nedisponuje špecifickým mandátom na tzv. „klimatické vysídľovanie“, nakoľko to nespadá do rozsahu jeho Štatútu.^[19] Avšak vzhľadom na nátlak, ktorý každodenne prichádza v podobe nebezpečenstiev pre ľudí tvorených v súvislosti klimatickými zmenami, sa Úrad UNHCR snaží plniť svoje kompetencie aj nad rámec svojho mandátu. V januári 2020 vymenoval Vysoký komisár pre utečencov Andrewa Harpera za osobitného poradcu pre opatrenia v oblasti klímy. Riadi angažovanosť UNHCR v oblasti klimatickej krízy, slúži ako globálny advokát a je zodpovedný za poskytovanie dohľadu a odborných znalostí pri formovaní programu UNHCR v oblasti klimatických opatrení.^[20]

II.I. Environmentálne vysídľovanie a klimatické zmeny ako nový mandát UNHCR?

Ako už bolo vyššie spomínané, UNHCR výlučne nedisponuje mandátom takzvaného environmentálneho vysídľovania alebo klimatických zmien. Je preto potrebné si jeho pôsobnosť v danej oblasti vykladať v *ad hoc* situáciách. V roku 2017 uprostred masívneho prílevu ľudí utekajúcich pred konfliktom v Južnom Sudáne, operácia UNHCR v Ugande zohrávala značný význam pri zabezpečovaní práva na vodu.^[21] Keďže utečenci prichádzali do odľahlej a nerozvinutej severozápadnej oblasti krajiny, dodávka vody bola nákladná a ťažko monitorovateľná. To spôsobovalo ťažkosti pre zabezpečenie stálych dodávok dostatočného množstva bezpečnej a dostupnej pitnej vody na uspokojenie každodenných potrieb utečencov. Ako je známe Uganda trpí klimatickými zmenami, ktoré dokonca môžu spôsobiť zánik výroby kávy, čo by pre krajinu z ekonomického hľadiska bolo zdrvivúce. V reakcii na nedostatok vody pre utečencov v Ugande, skupina UNHCR inžinierov vyvinula spoľahlivý a nákladovo efektívny monitorovací systém, ktorý sa používa v utečeneckých táboroch v piatich rôznych krajinách. Využíva sériu inteligentných snímačov hladiny vody, ktoré sa inštalujú do nádrží v nákladných vozidlách na dodávku vody, ktoré poskytujú údaje o dodávkach a spotrebe vody. Systém umožňuje prevádzke riešiť potenciálny nedostatok vody skôr ako k nemu dôjde, a poskytuje utečencom spoľahlivé a ľahko dostupné dodávky čistej vody.

V Bangladéši, sa okrem iného Úrad UNHCR značne sústreďí na pomoc osobám vysídlených v dôsledku prírodných katastrof. UNHCR tak isto ako aj v iných krajinách postihnutými klimatickými zmenami (ako napríklad Sýria, Afganistan) **poskytuje prevažne humanitárnu pomoc a finančné prostriedky ľuďom**, ktorí v dôsledku prírodnej katastrofy, ako napríklad ničivých povodní, prišli trvalo o svoje domovy. Počas monzúnového obdobia sa privalové dažde preženú cez rohinské utečenecké osady v Cox's Bazar a spôsobujú záplavy a zosuvy pôdy, ktoré ničia prístrešky a vyhánajú utečencov. UNHCR pomáha v Bangladéši znížiť riziko záplav a zosuvov pôdy počas monzúnového obdobia vysádzaním rýchlo rastúcich stromov na stabilizáciu svahov, poskytovaním alternatívnych zdrojov energie k palivovému drevu na varenie a školením dobrovoľníkov z radov utečencov ako pohotovostných záchranárov.^[22] Viac ako 3 000 Rohinských utečencov a Bangladéšanov absolvovalo školenie organizované UNHCR, ktoré im umožnilo zvládnuť sadenice, vysádzať a starať sa o mladé stromčeky. Vďaka ich úsiliu sa presadilo viac ako 600 hektárov, čo je plocha takmer dvakrát väčšia, ako newyorský Central Park. Práca UNHCR v Bangladéši vzhľadom na klimatické zmeny, sa zameriava najmä na poskytnutie životne dôležitého prístrešia, potravín, vody a základné humanitárne potreby. Taktiež dôležitým aspektom práce UNHCR je aj poskytovanie pomoci s predvídateľnosťou prírodných katastrof.

Grafické znázornenie č.1: UNHCR vzhľadom na vyššie spomínané prípady, plní úlohy týkajúce sa klimatických zmien najmä v týchto oblastiach:

Zdroj: Vlastné spracovanie pomocou programu Smart.

Dôležitým strategickým krokom UNHCR bolo aj vypracovanie operačnej stratégie odolnosti voči zmene klímy a environmentálnej udržateľnosti na roky 2022 – 2025. Jedným z cieľov tejto operačnej stratégie je posilnenie aktívnej účasti na koordinačných mechanizmoch s cieľom analyzovať možné riziká v súvislosti s klimatickými zmenami, ktoré môžu viesť k núdzovým situáciám a využiť svoje odborné znalosti a poznatky v oblasti ochrany pred spomínanými núdzovými situáciami vyvolanými zmenami klímy (ako napríklad povodne, extrémne suchá a podobne).^[23] V dôsledku aplikácie tohto cieľa sa očakáva výsledok v roku 2025 v podobe včasných varovaní pred výkyvmi počasia, vytvorenie špeciálneho tímu disponujúceho odbornou prípravou v núdzových situáciách zahŕňajúcich aj pomocné zásahy. UNHCR pravidelne vypracováva usmernenia pre dočasnú ochranu, akú by mohli potrebovať osoby vysídlené cez hranicu v dôsledku klimatických zmien a pracuje na rôznych fórach s cieľom podporiť súdržnosť ochrany environmentálne vysídlených osôb v rámci politických dohôd, ako je napríklad Sendajský rámec pre znižovanie rizika katastrof (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction).

Otázka, či je klimatické resp. environmentálne vysídľovanie potenciálnym rozširovateľom mandátu UNHCR je otázkou budúcnosti. Avšak vzhľadom na vážnosť a nebezpečenstvo environmentálne vysídlených osôb, ktoré im prinášajú extrémne výkyvy počasia, je environmentálne vysídľovanie minimálne prvotným kandidátom na rozšírenie mandátu UNHCR.

Záver

V rámci článku sa dospelo k názoru, že vzhľadom na medzinárodnoprávnu úpravu sa javí byť vhodnejším pojmom ako klimatický utečenec pre osobu, ktorá vzhľadom na nepriaznivé následky zmeny klímy musela opustiť svoj domov, pojem „**osoba klimaticky vysídlená**“ alebo „**environmentálne vysídlená osoba**“. Vzhľadom na to, že právomoc UNHCR v oblasti poskytovania pomoci environmentálne vysídleným osobám ešte nie je dôsledne vyvinutá a úplne zaradená do jeho mandátu, je potrebné pri výklade tejto pomoci poukázať na *ad hoc* situácie, najmä na príklady konkrétnych štátov ako napríklad Bangladéš, Sýria a Uganda. Úrad UNHCR poskytuje týmto štátom okrem základných humanitárnych potrieb v oblasti klimatických zmien aj právne poradenstvá, usmerňovania a podporu. Súčasne tiež podnecuje diskusie o právach environmentálne vysídlených osôb na globálnej úrovni. Úrad UNHCR preukázal ambíciu v nasledujúcich rokoch spolupracovať s environmentálne vysídlenými osobami a komunitami v krajinách, ktoré sú najviac ohrozené zmenou klímy.

Je jasné, že postavenie environmentálne vysídlenej osoby, či dostačujúce rozšírenie mandátu UNHCR pre osoby vysídlené v dôsledku prírodných katastrof, bude v budúcnosti ešte veľakrát preskúmanou témou, ktorá prinesie na nadnárodnej úrovni množstvo diskusií.

Použité informačné zdroje

Európsky portál pre mládež, Čo je zmena klímy,[online] 2020, [cit.2023-09-28], dostupné na internete:<https://youth.europa.eu/get-involved/sustainable-development/what-climate-change-sk>;

Gramilova, M., Jägers, N., 'Climate Change Induced Displacement and International Law' in 'Research Handbook on Climate Change Adaptation Law' Edited by Verschuuren, J., 2013;

iRozhlas; Klimatičtí uprchlíci' nesmí být vraceni do vlasti, uvedla OSN, Podle expertů jde o zlomové rozhodnutí, [online] 2020, [cit. 2023-10-08], dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/zmena-klimatu-globalni-oteplotvani-osn-organizace-spojenych-narodu-kiribati_2001201201_gak ;

Lapin, M., Úvod do problematiky klimatických zmien, [online] 2014, [cit. 2023-09-28], dostupné na internete: <https://milanlapin.estranky.sk/clanky/klimaticke-zmeny-strucne/> ;

Odpadyportal, Marakéšsky pakt o migrácii má priniesť dohodu [online] 2018, [cit. 2023-10-08], dostupné na internete: <https://www.odpadyportal.sk/Dokument/104442/marakescky-pakt-o-migracii-prinesie-dohodu-precitajte-si-uplne-znenie.aspx> ;

Oxford Human Right Hub a global perspective on human right; [Sinclair-Blakemore](#), A., Teitiota v New Zealand: A Step Forward in the Protection of Climate Refugees under International Human Rights Law? [online] 2020, [cit. 2023-10-08], dostupné na internete: <https://ohrh.law.ox.ac.uk/teitiota-v-new-zealand-a-step-forward-in-the-protection-of-climate-refugees-under-international-human-rights-law/> ;

The Intergovernmental Panel On Climate Change, [online], [cit. 2023-09-29], dostupné na internete: <https://www.ipcc.ch/> ;

UNHCR, The UN Refugee Agency, Slovensko, Vnútorne vysídlené osoby, na úteku vo vlastnej krajine, [online] 2016, [cit. 2023-02-02], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/sk/87-skkomu-pomahamevnutorne-vysidlene-osoby-html.html> ;

UNHCR, The UN Refugee Agency, Summary: Operational Strategy for Climate Resilience and Environmental Sustainability 2022-2025, [online], [cit. 2023-10-07], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/protection/environment/61b85fc84/summary-operational-strategy-climate-resilience-environmental-sustainability.html>

UNHCR; The UN Refugee Agency, United nations human rights, Climate Change, Displacement and Human Rights, Marec 2022;

UNHCR; The UN refugee agency, Climate change is an emergency for everyone, everywhere, [online] 2021, [cit. 2023-10-09], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/news/stories/climate-change-emergency-everyone-everywhere> ;

Bates, D.C., Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change, Sam Houston State University ;

Deshwal, V.S., Shrivastava S., The Curious Case of Environmental Refugees: Environmental Refugees May be Better Protected Without Being Declared as "refugees", West Bengal National University of Juridical Sciences, 12 LB Block, Sector 3, Salt Lake City, Kolkata, India, ISSN 1923-6654 ;

Hall; N, St. Antonys College Oxford University, Moving Beyond its Mandate? UNHCR and Climate Change Displacement ;

Jankuv, J., Medzinárodnoprávna ochrana právo osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov, In: Šmigová, K. (ed.). Liber Amicorum Dalibor Jílek, Beroun: Eva Rozkotová, 2023,. ISBN 978-80-87488-52-2 ;

UNHCR; The UN refugee Agency, Weerasinghe, S., LEGAL AND PROTECTION POLICY RESEARCH SERIES, In Harm's Way International protection in the context of nexus dynamics between conflict or violence and disaster or climate change ;

UNHCR; The UN Refugee Agency, United nations human rights, Climate Change, Displacement and Human Rights, Marec 2022;

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 319/1996 Z.z., účinnosť od 19.11.1996, Ženevský Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951;

Oznámenie ministerstva zahraničných vecí č. 548/2006 Z.z o prijatí Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy ;

Oznámenie ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí č. 99/2017 Z.z., o prijatí Rámcového dohovoru Organizácie Spojených národov o zmene klímy Parížska dohoda ;

Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov č 428 zo dňa 14.decembra 1950, Štatút UNHCR ;

Vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. mája č. 120/1976 Zb; 1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

Poznámky pod čiarou

[1]Lapin, M., Úvod do problematiky klimatických zmien, [online] 2014, [cit.2023-09-28], dostupné na internete: <https://milanlapin.estranky.sk/clanky/klimaticke-zmeny-strucne/>

[2] The Intergovernmental Panel On Climate Change, [online], [cit.2023-09-29] dostupné na internete: <https://www.ipcc.ch/>

[3]Európsky portál pre mládež, Čo je zmena klímy?, [online] 2020, [cit.2023-09-28], dostupné na internete: https://youth.europa.eu/get-involved/sustainable-development/what-climate-change_sk

[4]Deshwal, V.S., Shrivastava S., The Curious Case of Environmental Refugees: Environmental Refugees May be Better Protected Without Being Declared as “refugees”, West Bengal National University of Juridical Sciences, 12 LB Block, Sector 3, Salt Lake City, Kolkata, India, ISSN 1923-6654, str.33-35

[5]Odpadyportal, Marakéšsky pakt o migrácii má priniesť dohodu [online] 2018, [cit.2023-10-08], dostupné na internete: <https://www.odpadyportal.sk/Dokument/104442/marakessky-pakt-o-migracii-prinesie-dohodu-precitajte-si-uplne-znenie.aspx>

[6] Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 319/1996 Z.z., účinnosť od 19.11.1996, Ženevský Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951

[7] Deshwal, V.S., Shrivastava S., The Curious Case of Environmental Refugees: Environmental Refugees May be Better Protected Without Being Declared as “refugees”, West Bengal National University of Juridical Sciences, 12 LB Block, Sector 3, Salt Lake City, Kolkata, India, ISSN 1923-6654, s. 33

[8] Bates, D.C., Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change, Sam Houston State University, s. 467 – 468

[9] Jankuv, J., Medzinárodnoprávna ochrana právo osôb vysídlených z environmentálnych dôvodov, In: Šmigová, K. (ed.), Liber Amicorum Dalibor Jílek, Beroun: Eva Rozkotová, 2023, ISBN 978-80-87488-52-2, s. 142

[10] Oznámenie ministerstva zahraničných vecí č. 548/2006 Z.z o prijatí Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy

[11] Oznámenie ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí č. 99/2017 Z.z., o prijatí Rámcového dohovoru Organizácie Spojených národov o zmene klímy Parížska dohoda

[12] iRozhlas; Klimatičtí uprchlíci nesmí být vraceni do vlasti, uvedla OSN. Podle expertů jde o zlomové rozhodnutí, [online] 2020, [cit. 2023-10-08], dostupné na internete: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/zmena-klimatu-globalni-oteptovani-osn-organizace-spojenych-narodu-kiribati_2001201201_gak

[13] Oxford Human Right Hub a global perspective on human right; Sinclair-Blakemore, A.; Teitiota v New Zealand: A Step Forward in the Protection of Climate Refugees under International Human Rights Law?, [online] 2020, [cit. 2023-10-08], dostupné na internete: <https://ohrh.law.ox.ac.uk/teitiota-v-new-zealand-a-step-forward-in-the-protection-of-climate-refugees-under-international-human-rights-law/>

[14] Vyhláška ministra zahraničných vecí z 10. mája č. 120/1976 Zb; 1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

[15] Hall; N., St. Antonys College Oxford University, Moving Beyond its Mandate? UNHCR and Climate Change Displacement, s. 97

[16] UNHCR; The UN refugee Agency, Weerasinghe, S., Legal and protection policy research series, In Harm's Way International protection in the context of nexus dynamics between conflict or violence and disaster or climate change

[17] Gramilova, M., Jägers, N., 'Climate Change Induced Displacement and International Law' in 'Research Handbook on Climate Change Adaptation Law', Edited by Verschuuren, J., 2013, s. 70-78

[18] UNHCR, The UN Refugee Agency, Slovensko, Vnútorne vysídlené osoby, na úteku vo vlastnej krajine, [online] 2016, [cit. 2023-02-02], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/sk/87-skkomu-pomahamevnutorne-vysidlene-osoby-html.html>

[19] Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov č 428 zo dňa 14.decembra 1950, Štatút UNHCR

[20] UNHCR, The UN Refugee Agency, Summary: Operational Strategy for Climate Resilience and Environmental Sustainability 2022-2025, [online], [cit. 2023-10-07], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/protection/environment/61b85fc84/summary-operational-strategy-climate-resilience-environmental-sustainability.html>

[21] UNHCR; The UN Refugee Agency, United Nations human rights, Climate Change, Displacement and Human Rights, Marec 2022

[22] UNHCR; The UN refugee agency, Climate change is an emergency for everyone, everywhere, [online] 2021, [cit. 2023-10-09], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/news/stories/climate-change-emergency-everyone-everywhere>

[23] UNHCR, The UN Refugee Agency, Summary: Operational Strategy for Climate Resilience and Environmental Sustainability 2022-2025, [online], [cit. 2023-10-08], dostupné na internete: <https://www.unhcr.org/protection/environment/61b85fc84/summary-operational-strategy-climate-resilience-environmental-sustainability.html>